

Ю. В. Єременко

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

В сучасних умовах, коли зростають вимоги до підготовки молодих фахівців, виникає необхідність в нових формах організації освітнього процесу. Одним з відповідей на виклики сучасності виступає кластеризація освіти.

Слово «кластер» походить від англійського слова «clustrer», що означає в перекладі пучок, гроно, кущ, загальний двір і навколишні його дворові з споруди, або як група, скупчення, зосередження (наприклад, людей, предметів), або як бджолиний рій, буквально – «зростати разом» [1].

Поняття «кластеризація» вперше почало використовуватись у 50-х роках минулого століття переважно в промисловій галузі, а наприкінці ХХ століття стало розповсюдженим явищем і в соціальній сфері. Засновником кластеризації слід вважати М. Портера. За його визначенням, «кластер» – це «група географічноблизьких взаємопов'язаних компаній (постачальники і виробники) і пов'язаних з ними установ, які формують певну інфраструктуру (освітні заклади, органи державного та місцевого управління, транспортні компанії, комунікаційні центри) у певній сфері і характеризуються спільністю діяльності, взаємодоповнюючи одна одну» [2].

Розуміння кластерної філософії у світовому товаристві швидко зростає, а самі кластери стають ключовим компонентом національних та регіональних планів економічного розвитку. У багатьох розвинених країнах (США, Канаді, Японії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Італії та ін.) кластери стали ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності територій. При цьому в кожній окремій державі кластери мають свої характерні риси, специфіку організації та функціонування. Кластер здатний компенсувати в умовах глобалізації рівень невизначеності соціальних процесів, що зростає, створюючи специфічний інформаційний та освітній простір, активізуючи мотивацію соціально-економічних суб'єктів до продуктивної діяльності, розвиваючи багатомірність та багатоаспектність розвитку освіти.

В Україні у багатьох регіонах проведено кластерні дослідження, запроваджуються сучасні ефективні форми об'єднання суб'єктів господарювання. Однак до сьогодні законодавча база реалізації кластерної політики відсутня, немає жодного закону щодо підтримки цієї моделі розвитку країни, що не сприяє формуванню й освітніх кластерів.

Освітній кластер, за визначенням Є. Р. Чернишової, – це «мережа постачальників, виробників і споживачів освітніх послуг і технологій, а також елементів освітньої інфраструктури, діяльність яких ґрунтується на позитивних синергетичних ефектах освітньої агломерації (мережних технологіях, інтеграції знань та умінь, близькості споживача та виробника освітніх послуг тощо)» [3].

Отже, освітній кластер – це група взаємопов'язаних компаній і організацій, які діють у сфері освіти і націлені на досягнення спільної мети. Ефективність такої співпраці залежить від швидкості обміну інформацією, спільного використання накопичених ресурсів, впровадження інновацій в освітній процес. Важливою є й інтеграція освіти з наукою. Тому однією з цілей функціонування науково-освітнього кластеру є якість освітніх послуг та розвиток науки. Прикладом освітнього кластера може слугувати взаємодія навчальних закладів, суб'єктів господарювання та органів державної влади або місцевого самоврядування.

Суть концепції освітніх кластерів полягає в об'єднанні під егідою провідного галузевого університету установ початкової та середньої професійної освіти, профільних шкіл, базових підприємств, основних замовників і споживачів фахівців. Є. Куценко відзначає,

що «головна відмінність освітнього кластера полягає не стільки в складі його учасників (до складу освітнього кластера можуть входити комерційні організації, органи державної влади, організації зі співробітництва) і не в головуючий ролі університетів (вони можуть служити ядром і звичайного кластера), а в тому специфічному продукті, який є результатом його діяльності – освітніх послугах» [4]. Звісно ж, що освітній кластер все-таки націлений не стільки на створення освітніх послуг, скільки на навчання особистості, яка здатна до конкуренції в постійно мінливих умовах кон'юнктури ринку.

Освітній кластер визначає самостійність у виборі професійно-освітніх програм, введення наскрізних навчальних планів, що охоплюють основні напрямки та спеціальності підготовки кадрів для регіону, що створює умови для підготовки творчого багатофункціонального і високопрофесійного фахівця. Зміни характеру праці в сучасному світі роблять людський капітал більш цінним, ніж матеріальні активи. В цьому сенсі привертають до себе особливу увагу обдаровані діти.

Протягом останніх десятиріч державна політика багатьох країн зорієнтована на виявлення та розвиток обдарованих дітей як потенціалу свого розвитку. Значення такого завдання для сучасного суспільства обумовлюється не тільки соціально-економічними змінами, а й процесами гуманізації соціуму, переформатуванням його ціннісних орієнтирів. Ідея розвитку в системі освіти обдарованих дітей, з одного боку, є відображенням спроб протистояння деструктивним процесам у суспільстві, а з іншого – засобом визначення шляхів збереження і розвитку людського потенціалу суспільства. Ці обставини є своєрідним соціальним запитом на розвиток обдарованості, на створення умов для активного прояву здібностей обдарованих дітей.

Обдарованість – це не дискретний, а неперервний феномен. Сьогодні взагалі прийнято вважати, що ступенем обдарованості є результат діяльності людини, завдяки чому створюється щось нове або відкриваються можливості для більш легкого досягнення того, що робили раніше з більшими втратами часу або енергії.

Важливо розглядати обдарованість не просто як інтегральну особистісну якість (творчі здібності, знання, уміння, навички), а як основу, що потенційно може забезпечити успіх у різних сферах життєдіяльності суспільства, сприяти формуванню та розвитку його людського капіталу.

Обдаровані учні зустрічають перешкоди на шляху свого розвитку в залежності від індивідуальних особливостей та оточення. Більш того, «обдаровані учні мають значно більшу сукупність проблемних зон своєї життєдіяльності, які, з одного боку, є наслідками їхніх психологічних, інтелектуальних або соціальних особливостей, а з іншого – причинами гальмування процесу власної самореалізації» [5]. Безумовно, ці проблеми здійснюють негативний вплив на самореалізацію обдарованих учнів та не сприяють їх «участі» у розвитку людського капіталу країни. Саме тому виникають питання відносно того, яким чином стає можливим подолання та мінімізація негативних факторів. На наш погляд, значний потенціал в цьому міститься у створенні освітніх кластерів. В їх рамках передбачається співпраця різних суб'єктів, які тим чи іншим способом здійснюють взаємодію з обдарованими учнями.

Харківська область є центром впровадження освітніх кластерів при активній ролі вищих навчальних закладів, які постійно прагнуть підвищити якість підготовки конкурентоспроможних фахівців. Досвід роботи в освітньому кластері накопичено у Харківському фізико-математичному ліцеї № 27, головною метою якого є виховання і розвиток обдарованих і здібних учнів. Цей ліцей являє собою неперервну освітню вертикаль, яка включає в себе підготовче відділення для учнів початкових класів, 5–9 класи з поглибленим вивченням математики і фізики та профільні 10–11 класи. Колектив ліцею у своїй роботі приділяє особливу увагу підготовці учнів до інтелектуальних змагань

(результативному компоненту обдарованості), що сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, розвитку їх творчих й інтелектуальних здібностей і підвищує шанси на повноцінну самореалізацію.

У закладі створена система підготовки учнів, до якої залучаються не тільки вчителі ліцею, а й викладачі вищих навчальних закладів, студенти. Факультативи та гуртки для учнів проводяться на базі Центру довузівської освіти Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Тісно співпрацює ліцей з ВНЗ у роботі Малої академії наук, в організації міських турнірів юних фізиків і математиків. Робота з обдарованими учнями здійснюється за різними напрямками, а стратегія такої роботи включає освітньо-навчальні, методичні, конкурсні та інші компоненти.

Освітньо-навчальна робота представлена системою факультативів та гуртків з підготовки учнів інтелектуальних змагань; залученням викладачів ВНЗ до організації науково-дослідницької діяльності учнів; співпрацею з Малим Каразінським університетом; психологічним супроводом навчального процесу.

Методична робота здійснюється через розробку та впровадження авторських освітніх програм, які б дозволили врахувати специфіку ліцею та набутий багаторічний досвід в умовах переходу до Нової української школи; створення підручників, методичних посібників вчителями ліцею; проведення курсів та семінарів для вчителів, організація обміну досвідом; участь вчителів ліцею у перевірці відкритої частини завдань ЗНО; проведення педагогічної практики для студентів фізико-математичних спеціальностей; створення творчих груп учителів ліцею для розв'язання методичних проблем, які виникають у роботі з обдарованою молоддю в умовах переходу до Нової української школи.

Конкурсна робота – це, перш за все, організація та проведення ліцейських предметних олімпіад, проведення конкурсу «Ліцеїст року»; організація та проведення спільно з ХНУ ім. В. Н. Каразіна фізико-математичної олімпіади для учнів 5–8 класів «Наукові старти»; участь в організації міських турнірів юних фізиків і математиків; сприяння участі учнів ліцею у міських предметних турнірах та конкурсах, а також участі учнів ліцею у національних та міжнародних конкурсах, турнірах, конференціях з точних наук, у міжнародних літніх школах [6].

Слід зазначити, що система роботи з обдарованими учнями у Харківському фізико-математичному ліцеї № 27 спрямована не тільки на створення умов для особистісного розвитку обдарованих учнів, а й на формування відповідних педагогічних кадрів, які б могли у своїй професійній діяльності враховувати особливості обдарованих учнів, що у підсумку сприяло б їхньому саморозвитку.

Оскільки обдарованість являє собою комплексну, інтегральну властивість, що включає в себе когнітивні, некогнітивні й соціальні чинники, в навчанні обдарованих учнів для їх успішної самореалізації ми пропонуємо використовувати інтегративний підхід. Важливо інтегрувати можливості базової та додаткової освіти, поєднати навчальну й позанавчальну діяльність учнів і забезпечити створення єдиного освітнього простору, де ефективно, згідно зі своїми творчими потребами буде розвиватись обдарована дитина. Ядром такої інтеграції ми вважаємо дослідницьку активність учнів, що забезпечує їх самостійну творчу діяльність, заохочення і розвиток якої обумовлює великі можливості самореалізації творчо обдарованої дитини в обраних нею видах діяльності. А найбільш ефективним організаційним рішенням для цього є освітні кластери.

Список бібліографічних посилань

1. Cluster: term. enry. *Merriam-Webster*. URL: Online <http://www.merriam-webster.com/dictionary/cluster>.

2. Портер М. Международная конкуренция. Конкурент.преимущества стран. М.: Междунар. отношения. 1993. 896 с.
3. Чернишова Є. Р. Освітні кластери як шлях підвищення конкурентоздатності навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти. Київ: Пед. думка. 2012. 472 с.
4. Анисцына Н. Н. Инновационный научно-образовательный кластер как способ организации инновационной деятельности в вузе. *Креативная экономика*. 2010 № 4 (40). С. 91–97.
5. Єременко Ю. Соціальна дезадаптація обдарованих учнів як фактор девіантного ризику. *Образовательные риски: суть и подходы к решению*: материалы ежегод. XVI Междунар. науч.-практ. конф., Харьков, 15 февр. 2018 г./Харьков. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад.» и др. Харьков, 2018. С. 114–116.
6. Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проєктів): метод. посіб. для заст. директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. Харків, 2009. 40 с.

References

1. Cluster. In: *Merriam-Webster*. Available at: Online <http://www.merriam-webster.com/dictionary/cluster> [Accessed 08 Jan. 2020].
2. Porter, M. (1993). *Mezhdunarodnaya konkurenciya* [International Competition]. Moskva: Mezhdunar. Otnosheniya, 896 p.
3. Chernyshova, Y.R. (2012). Osvitni klasteri yak shlyakh pidvyshchennya konkurentozdatnosti Navchalnykh Zakladiv systemy pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity [Educational clusters as a way of increasing the competitiveness of educational institutions of the system of postgraduate pedagogical education]. Kyiv: *Pedahohichna dumka*, 472 p.
4. Anistsyna, N. N. (2010). Innovatsionnyy nauchno-obrazovatel'nyy klaster kak sposob organizatsii innovatsionnoy deyatel'nosti v vuze [Innovative scientific and educational cluster as a way of organizing innovative activities at a university]. *Kreativnaya ekonomika* [Creative Economy], 4 (40), pp. 91–97.
5. Yeremenko, Y.U. (2018). Sotsialna dezadaptatsiya obdarovanykh uchniv yak faktor deviantnoho ryzyku [Social disadaptation of gifted students as a deviant risk factor]. In: *Obrazovatelnye rysky: sut y podkhody k reshenyyu* [Educational risks: the essence and approaches to the solution]. Kharkov, pp. 114–116.
6. *Orhanizatsiya roboty z obdarovanymy uchnyamy: dosvid kharkivskykh shkyl (za rezultatamy vidkrytoho konkursu-zakhystu proektiv)* (2009). [Organization of work with gifted students: experience of Kharkiv schools (according to the results of open competition-protection of projects)]. Kharkiv, 40 p.

Yuliya Eremenko

CLUSTERING OF EDUCATION AS MEANS OF IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF WORKING WITH GIFTED STUDENTS

Abstract

Clustering of education is one of the answers to the challenges of today.

The concept of “clustering” was first introduced in the 1950s mainly in the industrial sector, and in the late twentieth century it became widespread in the social sphere.

Clusters are now becoming a key component of national and regional economic development plans.

Kharkiv region is the center of implementation of educational clusters in the active role of higher education institutions, which constantly seek to improve the quality of training of competitive

specialists. Work experience in the educational cluster has been accumulated at the Kharkiv Physics and Mathematics Lyceum # 27, the main purpose of which is the education and development of gifted and capable pupils.

The institution has a system of work with pupils, which involves teachers of higher educational institutions, students. The extra classes' activities for students are held at the Center for Pre-University Education of Kharkiv National University.

In our view, the significant potential in overcoming and minimizing the negative factors that influence the self-realization of gifted students and do not facilitate their "participation" in the development of human capital is in the creation of educational clusters. They envisage the cooperation of various persons who interact with gifted students.

Key words: clustering, educational cluster, giftedness, gifted pupils, human capital